

Derleme

Türkiye’de Yaban Keçisi (*Capra aegagrus aegagrus*)

Hasan Paşalı

Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü IV. Bölge Müdürlüğü Avcılık ve Yaban Hayatı Şb. Md. V.

Ö Z E T

Öz bilgi/Amaç: Türkiye sahip olduğu yaban hayatı çeşitliliğiyle Avrupa'nın en zengin ülkesidir. Bu zenginliğin önemli halkalarından biri de 150'ye varan çeşitliliğiyle memeli hayvan türleridir. Yaban keçisi (*Capra aegagrus*), dünyada milyonlarca kişinin ekonomik olarak bağımlı olduğu, Evcil keçi (*Capra hircus*)'nin atasıdır. Üstün uyum yeteneğiyle Dünya'da çok geniş bir alanda yaşayabilen Yaban keçisi, Türkiye'de Ege, Akdeniz, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde deniz seviyesinin 4000-4500 m yüksekliklerine ulaşan sarp dağlarda rastlamak mümkündür. Çalışmanın amacı, Türkiye'de yayılım gösteren yaban keçi türleri, biyolojisi, coğrafi yayılım alanları hakkında bilgi vermektir.

Sonuç: Yaban keçisi *Capra aegagrus aegagrus* ise Türkiye'de yayılış gösteren, Bovidae familyasına mensup 5 türden biridir. *C. aegagrus*, Dünya genelinde *Capra* cinsine ait; *C. hircus*, *C. ibex*, *C. caucasica*, *C. cylindricornis*, *C. pyrenaica*, *C. falconeri*, *C. nubiana* ve *C. lervia* ile beraber yayılış gösteren 9 türden biridir. Türkiye'nin batısında Datça yarımadasından başlayarak doğuya doğru Akdeniz'i çevreleyen dağlarda, Toros ve Anti-Toroslar dağlarında, Doğu, Kuzeydoğu ve Güneydoğu Anadolu'nun sarp dağlık bölgelerinde bulunduğu bildirilmiştir. Diğer taraftan, Karaman ve Ereğli'nin güneyinde, Niğde'nin güneydoğusundaki Aladağ'larda, Kahramanmaraş, Malatya, Elazığ, Tunceli, Bingöl, Muş, Hakkari, Van, Sivas, Erzincan, Erzurum, Artvin ve Gümüşhane illerinin ormanlık, dağlık, kayalık ve sarp yerlerinde yaşamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaban keçisi, *Capra aegagrus aegagrus*, Türkiye.

Chevrotain in Turkey (*Capra aegagrus aegagrus*)

ABSTRACT

Background/Aim: Turkey is a country with the most biodiversity of wildlife in Europe. One of the major part of this biodiversity is the mammals that have approximately 150 species. Chevrotain (*Capra aegagrus*) is the ancestor of Caprine (*Capra hircus*) on which millions of people have an economical dependence all around the world. The chevrotain with a compability that makes it live in wide range of areas of the world can be come across on the craggy mountains with about 4000-4500 meters altitude in Aegean, Mediterranean, Southeastern Anatolia, Eastern Anatolia and the Black Sea regions of Turkey. The aim of this study is to inform about the species, biology and geographic propagation areas of Chevrotain that exists in Turkey.

Conclusion: The Chevrotain *Capra aegagrus aegagrus* is one of the five species of Bovidae family that exist in Turkey. *C. aegagrus* is a member of *Capra* breed that includes further eight species that exist world wide: *C. hircus*, *C. ibex*, *C. caucasica*, *C. cylindricornis*, *C. pyrenaica*, *C. falconeri*, *C. nubiana* and *C. lervia*. It is stated that the Chevrotain may be found in a wide range of areas contain Datça peninsula, the mountains encircle Mediterranean, Toros and Antitoros mountains, the craggy and mountainous parts of Eastern, Northeastern and Southeastern Anatolia regions. Moreover, it can live in the south of Karaman and Ereğli, Aladağ located in southeastern Niğde and the craggy, woody and mountainous parts of Kahramanmaraş, Malatya, Elazığ, Tunceli, Bingöl, Muş, Hakkari, Van, Sivas, Erzincan, Erzurum, Artvin and Gümüşhane.

Key Words: Chevrotain, Wild goat, *Capra aegagrus aegagrus*, Turkey.

Correspondence to: Hasan Paşalı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü IV. Bölge Müdürlüğü Avcılık ve Yaban Hayatı Şb. Md. V. E-mail: pasalihasan@gmail.com

Giriş

Yaban keçisi (*Capra aegagrus*) dünyada milyonlarca kişinin ekonomik olarak bağımlı olduğu Evcil keçi (*Capra hircus*)'nin atasıdır (Macar, 2004). Üstün uyum yeteneğiyle Dünya'da çok geniş bir alanda yaşayabilen Yaban keçisi, Ülkemizde batıda Datça yarımadasından başlayarak doğuya doğru Akdeniz'i çevreleyen dağlarda, Toros ve Anti-Toroslar üzerinden Doğu, Kuzeydoğu ve Güneydoğu Anadolu'nun sarp dağlık bölgelerinde bulunduğu bildirilmiştir (Şekil 1) (Turan, 1987b, Gündoğu, 2006). Türkiye'de yaban keçisi genetik çeşitlilik, av turizmi, ekolojik turizm, sürdürülebilir av ve yaban hayatı açısından önemli bir memeli türüdür. Türkiye'de yaban keçisi halk dilinde "dağ keçisi, kızıl keçi, geyik" diye de adlandırılmaktadır. Erkeğine "teke", dişisine "keçi", bir yaşına kadar olan yavrusuna "oğlak", bir yaşındaki yavrusuna ise "çebiç" denilmektedir.

Türkiye sahip olduğu yaban hayatı çeşitliliğiyle Avrupa'nın en zengin ülkesidir. Orman ve Su İşleri Bakanlığınca Belirlenen Av ve Yaban Hayvanları Tür Listelerine göre ülkemizde 150 memeli, 477 kuş türü ve 129 sürüngen türü bulunmaktadır (Resmî gazete, 2014). Bu zenginliğin önemli halkalarından biri de 150'ye varan çeşitliliğiyle memeli hayvan türleridir. Yaban keçisi *Capra aegagrus aegagrus* ise Türkiye'de yayılış gösteren, Bovidae familyasına mensup 5 türden biridir. Diğer türler ise çengel boynuzlu dağ keçisi "*Rupicapra rupicapra*", Anadolu yaban koyunu "*Ovis gmelinii anatolica Valenciennes*", Yaban koyunu "*Ovis gmelinii gmelinii Blyth*" ve Ceylan "*Gazella subgutturosa Güldenstaedt*"'dır (Turan, 1987a).

C. aegagrus, Dünya genelinde *Capra* cinsine ait; *C. Hircus*, *C. ibex*, *C. caucasica*, *C. cylindricornis*, *C. pyrenaica*, *C. falconeri*, *C. nubiana* ve *C. lervia* ile beraber yayılış gösteren 9 türden biridir (Luikart vd., 2000; Weinberg, 2002).

Yaban keçisi *C. aegagrus* türüne ait dünyada 5 alttür olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan Türkiye'de yayılış göstereni *C. aegagrus ssp. aegagrus*, diğerleri ise *C. aegagrus ssp. blythi*, *C. aegagrus ssp. chialtanensis*, *C. aegagrus ssp. cretica* ve *C. aegagrus ssp. turcomenica*'dır (Shackleton, 1997).

Yaban Keçisi (*Capra aegagrus aegragrus*)

Taksonomisi

Alem : Animalia
Şube : Chordata
Sınıf : Mammalia
Takım : Artiodactyla
Alt takım : Ruminantia
Familya : Bovidae
Alt familya : Caprinae
Cins : *Capra*
Tür : *aegagrus*
Alt tür : *aegagrus*

Morfoloji

Yaban keçisinin ergin tekesinin uzunluğu 120-140 cm, cidago yüksekliği 80-100 cm, ağırlığı 50-85 kg'dır. Ergin bir dişi yaban keçisinin uzunluğu 60-80 cm, cidago yüksekliği 80-90 cm, ağırlığı 35-60 kg'dır (Ünal, 2003). Hem erkekte hem de dişide sakal mevcuttur. Yaban keçileri yazın kızıl kahverengi, kahverengi-gri renkte, kış aylarında ve yaşlandıkça ise renkleri gri ve beyaza yaklaşmaktadır. Tekelerde omuz başından önayaklara, sırtta ve enseye uzanan siyah renkte bir kuşak (kolan) bulunur (Şekil 2). Dişilerde bu kuşak bulunmaz. Yaban keçilerinin erkek ve dişilerinde geriye doğru eğik boynuz bulunmaktadır. Tekelerde boynuz uzunluğu 100-145 cm dişilerde ise 25-30 cm arasındadır.

Her yıl büyüyen boynuz kısmı bir çizgi ve kabartıyla ayrılır, bu çizgi ve kabartılardan yaş tespiti yapılabilmektedir (Turan 1984; Turan, 1987b; Gündoğu, 2006).

Şekil 1. Türkiye'de dağlık alanda yaban keçileri.
 Figure 1. *C. aegagrus aegagrus* in mountainous area, Turkey.

Şekil 2. Yaban keçisi (*C. aegagrus aegagrus*)'un morfolojik yapısı.
 Figure 2. Morphological appearance of *C. aegagrus aegagrus*.

Yayılışı

Dünya üzerinde *C. aegagrus* türünün Afganistan, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, İran, Lübnan, Rusya, Türkiye, Kıbrıs, Yunanistan, Hindistan, Irak, İtalya, Umman, Pakistan, Slovakya, Suriye ve Türkmenistan'da yayılış gösterdiği tespit edilmiştir (Shackleton, 1997)

Yaban keçisi (*C. aegagrus aegagrus*) Türkiye'nin dışında Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, İran, Irak, Rusya, Afganistan ve Pakistan'da ve Asya'nın doğusundan Sind ve Balucistan'a kadar yayılış göstermektedir (Turan, 1987b). Türkiye'nin batısında Datça yarımadasından başlayarak doğuya doğru Akdeniz'i çevreleyen dağlarda, Toros ve Anti-Toroslar dağlarında, Doğu, Kuzeydoğu ve Güneydoğu Anadolu'nun sarp dağlık bölgelerinde bulunduğu bildirilmiştir. Ege ve Akdeniz bölgelerinde ise, Datça yarımadasındaki Karadağlar, itibaren doğuya doğru Marmaris, Köyceğiz, Fethiye, Kaş ve Finike'nin kuzeyinde kalan dağlık, ormanlık alanlarda, Antalya'dan doğuya doğru Toros dağlarının tamamında, Mersin Pozantı Dağlarında, Isparta'nın güneyi ve doğusunda Beyşehir gölünün batı ve güneyindeki dağlarda görülmektedir. Diğer taraftan, Karaman ve Ereğli'nin güneyinde, Niğde'nin güneydoğusundaki Aladağ'larda, Kahramanmaraş, Malatya, Elazığ, Tunceli,

Bingöl, Muş, Hakkari, Van, Sivas, Erzincan, Erzurum, Artvin ve Gümüşhane illerinin ormanlık, dağlık, kayalık ve sarp yerlerinde yaşamaktadır (Şekil 3). Yaban Keçisi dünyada ve ülkemizde nesli tehlike altında türler arasında olup Dünya Doğa Koruma Birliği (IUCN) yayınladığı Dünya Kırmızı Listesinde Vahşi yaşamda soyu tükenme tehlikesi büyük olan türler "VU" kategorisinde yer almaktadır. Ülkemizde Kara Avcılığı Kanunu kapsamında korunan türler arasında yer almaktadır.

Şekil 3. Yaban keçisi *C. aegagrus aegagrus*'un Türkiye'deki yayılışı (Turan, 1984'den modifiye edilmiştir).

Figure 3. Geographical distribution of *C. aegagrus aegagrus* in Turkey.

Biyolojisi

Yaban keçilerinin yaşamları 15-20 yıl aralığındadır. Çiftleşme dönemi Kasım ayı ortalarından başlayarak Aralık ayının ortalarına kadar 3-4 haftayı kapsamaktadır. Bu dönemde erkekler arasında kavgalar olur. Yaban keçileri sürü halinde dolaşan hayvanlar olup sürü başında yaşlı bir dişi bulunmakta, sürüde üreme döneminden doğum dönemine kadar erkekler ve dişiler bir arada bulunmaktadır (Turan 1984; Turan, 1987b; Gündoğu, 2006). Üreme dönemi dışında yaşlı ve güçlü tekelerin tek tek veya 2-3'lü gruplar halinde yaşadıkları; yaz aylarında dişilerin, yavruların ve 3 yaşına kadar genç erkeklerin birleşerek sürü halinde yaşadıkları araştırmacılarca tespit edilmiştir (Turan 1984; Turan, 1987b). Ortalama 5 ay süren gebelik döneminde sonra genellikle mayıs ayında doğumlar gerçekleşmektedir. Çoğunlukla ikiz doğumlar görülmekte, emzirme 4-5 ay sürmekte ve 1-1,5 yaşında da keçiler cinsel olgunluğa erişmektedirler (Huş 1963; Huş, 1974; Turan, 1984; Turan, 1987b ; Gündoğu, 2006).

Yaban keçileri 1500 m veya daha yüksek kayalık sarp yerlerdeki kuytu alanları ve inleri sığınak olarak kullanırlar. Sıkı ağaçlık alanları daha güvenli alanlar olarak benimserler; ağaç ile çalı sürgünleri, çeşitli otlar, yapraklar, ince dallar ve yabani meyvelerle beslenirler. Yaban keçisi gündüzleri aktiftir ve günün çok erken saatleri ile akşam karanlığına kadar arazide yayılırlar. Öğle saatlerinde kayalık gölgelerinde, inlerde, ağaçlar arasında yatarak dinlenirler.

Av Turizmindeki Yeri

Türkiye'de yaban keçisi (*Capra aegagrus aegagrus*), Çengelboynuzlu dağ keçisi (*Rupicapra rupicapra*), Kızıl geyik (*Cervus elaphus*), Ceylan (*Gazella subgutturosa*), Anadolu yaban koyunu (*Ovis gmelinii anatolica*), Karaca (*Capreolus capreolus*), Yaban domuzu (*Sus scrofa*), Tilki (*Vulpes vulpes*), Çakal (*Canis aureus*) av turizmi kapsamında yer almaktadır.

Türkiye'de yaban keçisine yönelik av turizmi uygulamalarına ilk olarak 1981 yılında Antalya ili Düzlerçamı bölgesinde izin verilmiştir. Bu amaçla öncelikle Orman ve Su İşleri Bakanlığına bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nce yaban hayatı geliştirme sahaları ve diğer avlaklarda yapılan envanterlerle yaban keçileri sayılmaktadır. Bu envanterlerde tespit edilen üreme yeteneği azalmış 8 yaş ve üzerindeki erkek bireylerin avlanmasına izin verilmektedir. Oğlaklar, dişiler

ve 8 yaşından küçük erkeklerin avlanılmasına kesinlikle izin verilmemektedir.

2012 yılının Kasım ve Aralık Ayları arasında yapılan envanter çalışmalarının sonuçları doğrultusunda, 2013-2014 av turizmi yılında yerli ve yabancı turistler için 18 ilde (Adana, Adıyaman, Antalya, Artvin, Erzincan, Erzurum, Bingöl, Giresun, Hatay, Isparta, Karaman, Kayseri, Konya, Mersin, Muğla, Niğde, Tunceli, Gümüşhane) bulunan 55 adet sahada toplam 338 adet yaban keçisi kotası ayrılmıştır. Yaban keçisine yönelik av turizmi 01.08.2013 tarihinde başlamış ve 31.03.2014 tarihinde sona ermiştir.

Yaban Keçisi Koruma Çalışmaları

Türkiye'de Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nce, yaban keçisi başta olmak üzere Kızıl Geyik, Ala Geyik, Karaca, Yaban Koyunu, Ceylan, Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi, Ayı, Sırtlan, Dağ Horozu, Sülün, Toy gibi türler için 1.201.212 hektarlık alan koruma altına alınmış ve toplam 80 adet Yaban Hayatı Geliştirme Sahası (YHGS) ilan edilmiştir. Yaban keçileri için YHGS 23 adettir. Bu sahalarda yaban hayvanları yanında onların yaşam alanları da etkin bir şekilde korunmaktadır. Koruma çalışmalarına yapılan protokoller ile Köy Tüzel Kişilikleri ve Belde Belediyeleri de büyük destek vermektedir.

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nce 2012 yılının Kasım-Aralık aylarında yaban keçisinin çiftleşme döneminde yapılan envanter çalışmaları çerçevesinde Türkiye'deki YHGS'lerinde 16.590 adet yaban keçisi sayılmıştır (Talo 1). Muğla Köyceğiz YHGS'inde 2.521 adet, Antalya Cevizli Gidengelmez'de 1785, Antalya Sarıkaya'da 1761, Niğde Çamardı Demirkazık'ta 1.478 adet, Adana Pozantı Karanfil Dağı'nda 1.159 yaban keçisi tespit edilmiştir (Tablo 2). Aynı zamanda bu sahalarda yaban keçisinin en çok görüldüğü 5 yerdir

Kaynaklar

- Ertuğrul, ET (2009). Yaban Keçisi *Capra aegagrus* Erxl. Envanterinde Alternatif Gözlem Tekniklerinin Karşılaştırılması. S.D.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Gündoğu, E (2006). Yaban keçisi *Capra aegagrus* erksleben 1777'nin popülasyonu ekolojisi / Population ecology of wild goat *Capra aegagrus* erksleben 1777 in Isparta.
- Huş, S (1963). Av Hayvanları Bilgisi. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayın
- No: 91, 300, İstanbul.
- Huş, S (1974). Av Hayvanları ve Avcılık. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayın No: 202, 406, İstanbul.
- Macar O (2004). Körülü Kanyon Milli Parkındaki Yaban Keçisi *Capra aegagrus* Erxl. Popülasyonu üzerine çalışmalar. Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Okutucu, MA (2007). Oltu Yaban Hayatı Geliştirme Sahasında Yaban Keçisi *Capra aegagrus* Erxl. Popülasyonu üzerine çalışmalar. Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Artvin.
- Turan, N (1984). Türkiye'nin Av ve Yaban Hayvanları-Memeliler, T.C. Orman Bakanlığı, 87, Ankara.
- Turan, N (1987a). Türkiye'nin Büyük Av Hayvanları ve Sorunları. Uluslar arası Sempozyum, Türkiye ve Balkan Ülkelerinde Yaban Hayatı, 16-20 Eylül, İstanbul, 61-83, Turkey.
- Turan, N (1987b). Antalya-Termessos Yaban Keçisi (*Capra aegagrus aegagrus*) Popülasyonunun Gelişimi, Bugünkü Durumu ve Sorunları. Uluslar arası Sempozyum, Türkiye ve Balkan Ülkelerinde Yaban Hayatı, 16-20 Eylül, İstanbul, 83-105, Turkey.
- www.ormansu.gov.tr. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları Envanter ve Av Turizmi verileri.